

DOCTORIS SUBTILIS ET MARIANI

B. IOANNIS DUNS SCOTI

ORDINIS FRATRUM MINORUM

OPERA OMNIA

IUSSU ET AUCTORITATE

RMI P. IACOBI BINI

TOTIUS ORDINIS FRATRUM MINORUM MINISTRI GENERALIS

STUDIO ET CURA COMMISSIONIS SCOTISTICAE

AD FIDEM CODICUM EDITA

PRAESIDE

P. BARNABA HECHICH

SOCIIS

PP.: BENEDICTO HUCULAK, IOSEPHO PERCAN, SATURNINO RUIZ DE LOIZAGA, CAESARE SACO ALARCÓN

VIII

CIVITAS VATICANA

TYPIS VATICANIS
MMI

[DISTINCTIONES QUARTA ET QUINTA

QUAESTIO 1

UTRUM INTER CREATIONEM ET BEATITUDINEM ANGELI BONI
FUERIT ALIQUA MORA]

[D 4 5 Circa distinctionem quartam, ubi Magister tractat quales an- 1
q un.] geli fuerint creati ('perfecti aut imperfecti, beati aut miseri'), quaero^a
[1] utrum^b inter creationem et beatitudinem angeli boni fuerit aliqua
mora¹.

Quod non:

10 Quia sine mora habuit beatitudinem naturalem, – ergo et super-
naturalem.

1* ^a Sequitur textus interpolatus: utrum angeli boni fuerint beati in primo in-
stanti creationis et angeli mali miseri (et sequitur textus quaestionis^{1*}). Iterum
quaero.

^b Loco Circa (5) – utrum (7) textus interpolatus: «Post haec videndum» etc.^{2*}.

5* Circa istam quartam distinctionem, in qua Magister ostendit quales sunt creati
angeli quantum ad eorum condiciones non naturales (quae sunt felicitas et mi-
seria)^{3*}, quaeritur unum, utrum scilicet inter creationem et beatitudinem boni
angeli fuerit aliqua mora, vel – sub alio termino – utrum boni angeli fuerint
beati in primo instanti suae creationis et mali miseri (et sequitur textus quaestio-
10* nis^{4*}). Quaeritur secundo idem, sub alio termino, utrum scilicet.

APSVZBNYOQ(γμν)

5 ¶ Ante hanc distinctionem, adnot. Deficit una quaestio [cf. vol. VII 603³] N² | adnot. Dist
4 A¹ et alii 5-7 et 4¹-10¹: Circa (5) – utrum (7) = APSVZBNYO edd. Post (4¹) – scilicet
(10¹) Q Circa (5¹) – unum (7¹) in mg. (notando Alius liber) μ 5 tractat] ante Magister Y
pertractat V agit AS | quales] utrum AV an S² om. S¹ 6 fuerint creati] c. f. YO | aut¹]
vel VYO | aut²] vel VY an S 7 beatificationem APSZBN | angeli boni ante et V | fuit ZB
9 Quod] Quia V* 10 habuit = VNY edd. habent rel. | beatitudinem naturalem] n. b. S
1¹-3¹ utrum – quaero = V

F 5-6 LOMBARDUS, Sent. II d. 4 c. un. n. 1 (SB IV 348): «Post haec videndum est utrum
perfectos et beatos creavit Deus angelos, an miseros et imperfectos».

T ¹ Cf. DUNS SCOTUS, Rep. II A d. 4 q. un.; de quaestionibus 1-2 (n. 1 et n. 7) cf. DUNS
SCOTUS, Lectura II d. 4-5 q. 1-2.

^{1*} Pro huius quaestionis textu cf. GUIL. DE ALNWICK, Add. magnae II d. 4 q. un. ^{2*} Cf.
LOMBARDUS, Sent. II d. 4 c. un. n. 1 (SB IV 348). ^{3*} Cf. ibid. ^{4*} Pro huius quaestionis
textu cf. DUNS SCOTUS, Rep. II B d. 4 q. un.

3 Probatio antecedentis: statim enim creatus angelus habuit speciem illam (de qua dictum est distinctione 3) in qua fuit obiectum beatitudinis naturalis praesens², et potentiam, – et per consequens, non impeditus, potuit uti illa, considerando essentiam divinam sub illa ratione (neque enim erat impeditus); et etiam, illa species movebat super omnes alias, in considerando essentiam divinam. Sed illo modo essentiam divinam intelligendo, et eam diligendo, erat beatitudo naturalis.

4 Probatio consequentiae, quia causa naturalis non est perfectior ad producendum suum effectum quam causa supernaturalis ad producendum suum effectum; sed causa naturalis statim habuit suum effectum, scilicet beatitudinem naturalem; igitur Deus – qui est causa supernaturalis – statim producit effectum suum, scilicet beatitudinem supernaturalem.

5 Praeterea, Augustinus XII *De civitate* cap. 9 dicit: «simul condens naturam et largiens gratiam»; ergo statim habuit angelus creatus gratiam. Sed simul habuit gratiam et beatitudinem, – probatio, quia simul in malis fuit culpa et poena (alioquin culpa eorum esset remediabilis).

APSVZBNYOQ(γμν)

12 Probatio — enim] Antecedens probatur, quia statim Q | creatus angelus] a c. BQ | habuit rep. B* 12-13 speciem illam] i. s. Q illa (!) s. Y aliquam s. O 13 distinctione 3] spat. vac. Y 13-14 in — potentiam om. SVYOQ 14 naturaliter A | et] vel in qua fuit divina scientia prius, et per (per om. A¹) A | potentia N 15 illa] ea SVZBN'... P¹ i. specie P²N²OQ | essentiam] divinam] d. e. B 15-16 sub illa ratione] rep. post divinam¹ (17) P²VB s. r. i. N 16 etiam om. V | illa²] ista N 16-17 movebat] vincebat P²ZBN 17 in om. SVQ | considerando] add. autem Q | divinam om. N* | Sed] Sub ZYO add. sub N 17-18 Sed — divinam om. P² 18 essentiam — intelligendo om. YO:Q | divinam om. P² | eam] add. in A 20 consequentis A 21 suum effectum] e. s. Q | causa om. N 21-22 producendum post effectum¹ (22) PSVZB 22 effectum¹ om. YQ | sed] quae ABY quare cum PZN quia S om. O | naturalis] supernaturalis V*B 22-23 naturalis — causa om. P² 22 habuit] ante statim Z producit B | suum effectum] e. s. BQ 23 naturalem om. O | igitur] add. et Q 23-24 qui — effectum om. YOQ 26 Praeterea] Item A | XII] XXII O | De civitate] Civitatis S add. Dei ANY | dicit om. YOQ 27 gratiam om. O* | habuit post creatus (28) Q 28 creatus om. O | Sed] add. si O² | Sed — gratiam om. P²ZY | gratiam et beatitudinem] b. et g. V 29 malo V | culpa et poena] p. et c. VQ

F 26-27 AUGUST., *De civ. Dei* XII c. 9 [n. 2] (CCL 48, 364; PL 41, 357).

T ² Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* II d. 3 n. 324-331 (VII 554-560).

Contra:

Augustinus I *Super Genesim*: 'Angelus primo factus est informis, secundo lux'; ergo etc.

[QUAESTIO 2

35

UTRUM ANGELUS PRIUS MERUERIT BEATITUDINEM
QUAM EAM ACCEPERIT]

[D 5
q 1]
[1]

Et quia solutio huius quaestionis³ dependet ex sequente⁷ quaestione⁴, ideo quaero – circa distinctionem quintam^c – utrum angelus prius meruerit⁵ beatitudinem quam eam acceperit⁶.

40

Quod non:
Quia solum aliquid meretur ex obsequiis impensis homini; non

11* ^c Loco quaero circa distinctionem quintam *textus interpolatus*: «Post haec consideratio» etc.^{5*}. Circa istam quintam distinctionem, in qua Magister agit de angelorum bonorum conversione et malorum aversione^{6*}, quaeritur principaliter de duobus; primum spectat ad conversionem bonorum^{7*}, et est.

APSVZBNYOQ(γμν)

32 I] II AS libro I (I. I] I I. N) c. 2 (2] 3 B) PZBN om. VYO | Genesim] add. cap. Q | factus] in ras. P² resc. P² | est om. B 33 informis] incorporeus A | ergo om. P | etc. om. Q 37 adnot. Distinctio 5 A¹ et alii | quia om. Z | huius] ante solutio B post quaestionis O | quaestionis om. V | dependet] pendet (post quaestione, 38 S) SQ 37-38 sequente quaestione] s. PZB quadam alia q. AYO solutione quaestionis sequentis Q 38 ideo] secundo A | quaero] rep. post quintam P add. etc. A add. solvetur post illam Qμν 38 et 11'-14': quaero — quintam (38) = APSVZBNYOQ Post (11') — est (14') Q in mg. (notando Alius liber) v. 38 quintam] add. (= rep.) quaero A 39 prius] primo PZB primus O | meruit AZBN | eam om. O 41 solum om. P²ZYOQ | aliquid meretur] aliquis m. a Q add. aliquis N² add. prius A | obsequiis impensis] i. o. Y | homini] boni (!) B 41-42 non autem] a. (aut A) n. AY sed n. V

F 32-33 AUGUST., *De Gen. ad litt.* I c. 3 [n. 7] (CSEL 28¹, 7; PL 34, 248-249); c. 1 [n. 2] (p. 4; col. 247).

T ³ Cf. supra n. 1. ⁴ scil. distinctionis quintae, posita hic (n. 7). ⁵ Verba «mereor» et «demereor» Duns Scotus, sicut et alii scholastici doctores, pro praeteritis temporibus in forma activa adhibet ('meruit, demeruit, meruerunt...'); pro aliis vero temporibus in forma passiva ('meretur, demeretur, merentur...'). «Demereor» porro, secus ac in latinitate classica, media aetate negativum sensum habet, quatenus significat 'non mereri'. ⁶ Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* II A d. 5 q. un.

^{5*} Cf. LOMBARDUS, *Sent.* II d. 5 c. 1 (SB IV 351). ^{6*} Cf. ibid. ^{7*} De secundo principali (scil. de malorum aversione) cf. infra, textus interpolatus in d. 6 sub n. 1.

autem meretur aliquid quod exspectatur, quia *spes quae differtur, affligit animam* (Prov. 13); ergo illud quod meretur, iam habet. Hoc autem non esset nisi illam beatitudinem, quam habet, mereretur pro obsequio.

9 Praeterea, maius praemium requirit maius meritum, secundum rationem; angeli autem maiorem gloriam habent multis hominibus electis; ergo requiritur in eis maius meritum. Sed homo est viator magno tempore, et habet multa opera meritoria et opera difficilia: praemium ergo angelorum requirit illa; sed tanta mora non fuit ante beatitudinem⁷, — igitur etc.

10 Ad oppositum est Augustinus *De correptione et gratia*: 'Angeli' — inquit — 'sancti, qui perstiterunt, meruerunt illius vitae mercedem recipere'; quare, si meruerunt illud recipere prius quam receperunt, ergo prius etc.⁸ (quaere ibi).

APSVZBNYOQ(γμν)

42 expectet YOQ 42-43 affliget S 43 Prov. 13 om. YOQ | mereretur B | iam] illam post habet A 43-44 autem om. YOQ 44 habet] iam haberet ante illam Q | mereretur] meretur ZOQ add. habere P²N | pro] ex V 46 Praeterea] Item A | maius¹ in corr. P² | praemium] comp. N¹ | maius²] magis post meritum O 46-47 secundum rationem] s. regulam rationis N²(partim in mg) Q om. V 47 autem] sed ante angeli VQ om. O^{*} 47-48 multis — electis] quam multi homines electi Q 48 maius] magis P¹ | maius meritum] mer. (praemium O^{*}) maius (maius in corr. O²) AYO | Sed om. YO^{*} | Sed — est] Homo autem Q | est] P¹ 49 et om. Q | habet] post multa O om. Y | meritoria] bona et merita YO | meritoria — difficilia] bona d. et multa merita Q | opera om. V 50 praemium — illa] ergo requirit p. angelorum illa (i) ista ante requirit YQ ita ante requirit O) AYOQ | illa] ita V ita; requirit autem (i. r. a.) aliquam N² om. P²N¹) moram PZBN | sed] autem post tanta Y om. O | tanta] tamen P² 50-51 tanta — beatitudinem] ante b. non fuit t. mora angelorum Q add. angelorum VY 51 etc. om. Q 52 Ad oppositum] Contra Q | Augustinus] comp. YO^{*} | correptione] in corr. P² correptione in corr. V¹ corruptione SY 53 inquit] inquam A om. YOQ | perstiterunt] add. et Y | illius] huius O 53-54 mercedem] ante vitae (53) A om. O 54 recipere = AYQ edd. percipere vell. | quare] quia PZBN sed YOQ | quare — recipere² om. S | si] sed N¹ non N²YO²(in ras.) Q | meruerint V | illud] illam N²Q | prius] post quam S plus P²Z post N²YOQ om. N¹ 54-55 receperunt] receperint V 55 etc. — ibi om. Q

F 42-43 Prov. 13, 12 52-54 AUGUST., *De correptione et gratia* c. 11. n. 32 (PL 44, 935): «Angeli sancti... per idem liberum arbitrium steterunt ipsi, et huius permansionis debitam mercedem recipere meruerunt, tantam scilicet beatitudinis plenitudinem, qua eis certissimum sit semper se in illa esse mansuros».

T⁷ scil. angelorum. ⁸ id est: 'ergo prius meruerunt beatitudinem quam eam acceperunt' (n. 7).

[I. — AD SECUNDAM QUAESTIONEM

A. — OPINIO QUAM TENET PETRUS LOMBARDUS]

[2] In ista quaestione secunda⁹ non tenetur Magister, qui in fine istius distinctionis quintae magis opinionem illam approbat, quae dicit 'ipsos fuisse beatos antequam ipsi eam meruerunt, et ipsam beatitudinem non meruisse'. Sed dicit 'eos mereri eam modo per obsequia impensa electis' (sicut miles meretur equum bene militaturus per eum¹⁰).

Non enim tenetur hoc:

65 Primo, quia si homo non fuisset creandus, tunc angelus non habuisset beatitudinem: non enim habuisset actum intrinsecum, circumscripto omni merito per quod mereretur, — per quem actum posset mereri beatitudinem; quod videtur inconueniens, quia unus angelus non dependet ab alio in merendo, et multo minus ab homine^d.

15* ^d Sequitur textus interpolatus: Similiter, actus intrinsecus est meritorius circumscripto actu extrinseci; igitur per illum potuerunt mereri.

APSVZBNYOQ(γμν)

58 ista] illa S | secunda] om. P¹(ante quaestione)ZY | qui] quia V 59 istius] illius S huius YO²(in corr.)Q | opinionem illam] post approbat Q i. o. Y | approbat] probat vel a. A 60 ipsos] add. non O^{*} | beatos] beati (!) S | ipsi om. VY | meruerunt] meruerint AVY 60-61 et — meruisse om. YOQ 60 ipsam] ipsa in P¹ 61 dicit eos mereri] merentur YO^{*}Q mereri O² | modo] primo S 62 miles] post meretur Q equus V 62-63 equum — eum] paruum spat. vac. Y om. SOQ 62 militantem A 63 per rep. ante equum (62) P²Z | per eum] cum eo V 64 Non om. Y | Non enim] Sed non Q | enim] quidem AVNYO | tenetur hoc om. V | hoc] hic SBN 65 creatus VQ | tunc om. OQ 65-66 habuisset — non om. Y 66 non enim] quia n. Q | intrinsecum = O extrinsecus Q extrinsecum edd. beatificum i. A beatificum vell. 66-67 circumscripto omni merito om. Q 67 quod] quem Q | mereretur] meretur VZ mererentur OQ 67-68 per¹ — quod] secundum istos; hoc autem Q 68 unus om. Q 68-69 angelus] actus P²Z 69 alio] homine Q | in merendo om. S | et] om. N¹ ergo N² 69-70 et — homine om. YOQ

15*-16* Similiter — mereri = Q edd.

F 58-61 LOMBARDUS, *Sent.* II d. 5 c. 6 n. 2 (SB IV 354): «Aliis autem videtur quod beatitudinem, quam receperunt in confirmatione, per gratiam tunc appositam non meruerint, dicentes tunc non fuisse eis collatam gratiam ad merendum, sed ad beate vivendum, — nec [in editione: non] tunc eis datum esse bonum quo mererentur, sed quo feliciter fruerentur». 61 Ibid.: «Quod autem tunc in praemium acceperunt, per obsequia nobis exhibita (ex Dei obedientia et reverentia) mereri dicunt; et ita praemium praecessit merita. Et hoc mihi magis placere fateor».

T⁹ Cf. supra n. 7. ¹⁰ Cf. BONAV., *Sent.* II d. 5 a. 3 q. 2 in corp. (II 157b): «Modum autem huius meriti satis advertere possumus in militibus, qui bene pugnando merentur equum ante merita datum»; THOMAS, *Sent.* II d. 5 q. 2 a. 2 in corp. (ed. Parmen. VI 436b): «... sicut miles meretur munus sibi a rege collatum, posterius militando».

- 13 Praeterea, per hoc quod aliquis bene usus est accepto, non meretur illud accipere: tunc enim posset homo mereri gratiam, quia praevidetur a Deo dante eam bene usus eā, – et tunc gratia non esset gratia, quia esset ex meritis (licet non positus in effectu, tamen praevisis). Ergo angelus non meruit beatitudinem si tantum habuit eam propter bonum usum, praevisum ipsi in obsequendo circa electos.
- 14 Praeterea, tunc status beatitudinis non esset ex se certus: nam licet de facto mundus finiretur, et ex hoc numerus obsequiorum fieret finitus (qui impenditur a quibuscumque angelis, electis¹¹), – tamen posset mundus diutius durare, permanens per mille annos vel quantumcumque; sed non propter hoc esset status beatitudinis minus certus, sed – hoc posito – non esset certitudo meriti quantum esset praemium; igitur istud praemium 'de se certum' non necessario correspondet illi merito 'quod non est certum', ex eo quod praemium est ex se certum.

[B. – OPINIO COMMUNIS AC PROPRIA]

- 15 Ideo tenetur quod angeli meruerunt beatitudinem suam, et prius quam receperunt¹².

APSVZBNYOQ(γμν)

71 Praeterea] Item A om. P²Z | per hoc] om. V add. enim PZ | aliquis] praem. praevidetur O² add. praevidetur N²YQ | usus O² | est om. N²YOQ 72 accipere] ante illud O om. Y | posset] post mereri B rep. post homo V | gratiam = ASV primam g. Q edd. ipsam g. Y g. primam O² tell. | quia] quod AP² 73 Deo om. PZB | dante] creante vel d. A | eam] ipsam Q | bene om. O² | usuris VO²(in corr.) | ea om. P²VZ 74 esset] tunc S praem. tunc A | ex om. O² | tamen in corr. O² 75 praevisis] praemissis Y | meruit] meretur (pon. meruit P²) PZB | si] sed SNQ | habuit] habeat V habuerit B 76 praevisum] praemissum Y | ipsi = N²YOQ ipsius μν in eis A ipsis N² tell. γ | in obsequendo om. YOQ 78 Praeterea] Item A | tunc] comp. S om. V | ex] in Q 79 finiretur] fineretur (!) S in corr. N² comp. OQ | hoc om. O² | fieret] fuerit O fiat A 79-80 fieret — electis] quae impenduntur ab angelis quibuscumque e., sit finitus Q 80 quibusdam PZBN² | angelis om. Y 81 mundus] post durare Y rep. post durare O² | diutius post durare Q | permanens] plus quam PZBN om. V | permanens — annos om. SYOQ 81-82 quantumcumque; sed] q. sit B q. duret (d. om. N²) NQ 82 esset post beatitudinis Q 82-83 esset — sed om. A 83 non om. A | esset] post praemium (83-84) A est V 83-84 praemium] meritum Y² om. N²OQ 84 igitur om. B | praemium] ante istud PZ om. SB | de se] rep. post quod¹ (85) Q rep. post est¹ (85) N² | non] nisi B | necessario om. V 84-85 corresponderet V 85 certum — est² om. V 85-86 ex — certum] in quantum meritum Q om. SN²(¶ sign. Vacat) 88 meruerint AQ | beatitudinem suam] s. b. PSZBN 89 receperunt] receperint (add. eam N²Q) VNQ add. beatitudinem Y

T¹¹ id est: 'qui a quibusdam angelis impenditur electis'. ¹² Cf. BONAV., Sent. II d. 5 a. 3 q. 2 in corp. (II 157b): «Et haec positio rationabilior est... Hanc communiter tenent moderni doctores; ideo huic adhaerendum est».

- 90 Primum¹³ declaratur, quia omnis natura consequitur perfectionem suam per operationem propriam; sed perfectio et finis cuiuslibet creaturae rationalis est beatitudo, quae soli Deo est naturalis. Omnis autem «operatio talis, in finem ducens, vel est factiva finis, quando scilicet finis non excedit virtutem operantis (sicut medicatio respectu sanitatis), – vel est meritoria finis, quando scilicet finis excedit virtutem 'operantis propter finem', et tunc exspectatur finis ex dono alterius; beatitudo autem ultima excedit et naturam angelicam et humanam; tam ergo homo quam angelus suam beatitudinem meruit», – et sic patet primum.

- 100 Secundum¹⁴ declaratur sic: non potest idem esse ex gratia perfecta et imperfecta; meritum autem est ex gratia imperfecta, praemium ex gratia perfecta.

Sed ista ratio¹⁵ non videtur cogens, quia possibile est aliquam animam habere tantam gratiam in via quantam habebit in patria, licet modo non possit habere ita perfectum usum eius sicut habebit in

APSVZBNYOQ(γμν)

91 operationem] in ras. P² naturam Z 91-99 sed — primum] quaere Q om. O²; ¶ sign. Extra N² 92 rationalis] realis B om. N 93 talis] ante operatio SO² om. B | ducens ante in O² | finis in corr. O² 94 operantis] add. propter finem O² 95 finis² om. V 97 ultima om. O² | et] omnem O² om. AV 97-98 naturam — humanam] angelicam n. et h. A n. creatam O² 98 humanam] divinam N² | tam — angelus] ideo t. a. quam homo O² 99 meruit ante suam (98) O² | et — primum om. O² 100 idem esse] e. i. rep. P² 101 et om. O | est] idem e. AP²N² idem e. rep. P² 101-102 praemium] add. autem PZBN add. vero V 103 ista] illa SO 103-104 aliquam animam] an. finitam (f.) aliquam P²) PZ 104 in via om. O 104-105 licet] hoc P² 105 modo] post non O om. V | non possit] n. posset (ante modo A) AQ | ita om. Y | usum in corr. O² | eius om. VN² 105-106 sicut — patria] om. Y add. (= rep.) licet non posset (cf. 104-105) A²

F 90-99 THOMAS, Summa theol. I q. 62 a. 4 in corp. (V 113ab): «Dicendum quod soli Deo beatitudo perfecta est naturalis, quia idem est sibi esse et beatum esse. Cuiuslibet autem creaturae esse beatum non est natura, sed ultimus finis. Quaelibet autem res ad ultimum finem per suam operationem pertingit, – quae quidem operatio, in finem ducens, vel est» etc. (ut lin. 93-99). 100-102 Ibid. (p. 113b-114a): «Actus non potest esse meritorius secundum quod est ex libero arbitrio, nisi in quantum est gratia informatus; non autem simul potest informari gratia imperfecta, quae est principium merendi, – et gratia perfecta, quae est principium fruendi. Unde non videtur esse possibile quod simul fruatur et suam fruitionem mereatur. Et ideo melius dicendum est quod gratiam habuit angelus antequam esset beatus, per quam [gratiam] beatitudinem meruit».

T¹³ scil. quod angeli beatitudinem meruerunt (n. 15). ¹⁴ scil. quod angeli meruerunt beatitudinem prius quam eam receperunt (n. 15). ¹⁵ scil. praedicta (n. 17).

patria; unde idem habitus manebit, et aequalis posset manere, sed non idem actus.

19 Ideo aliter declaro secundum¹⁶, quia voluntas non simul vult mutabiliter et immutabiliter, sive fixe (ita quod tunc non posset velle oppositum) et non fixe (ita quod pro tunc, in quantum elicit actum, posset velle oppositum): sed quando praemiatur, vult immutabiliter, hoc est in quantum consideratur ut eliciens actum (et per consequens, ut prius naturaliter ipso actu, operatur ad illum), – sed quando meretur, non sic immutabiliter vult, sed ut ‘eliciens’ contingenter videtur elicere.

20 Ad hoc¹⁷ etiam adducuntur congruentiae, quia dispositio debet praecedere illud ad quod est, et via terminum; meritum autem est dispositio et via respectu beatitudinis; quare etc.

APSVZBNYOQ(γμν)

106-107 unde — actus *rep. ante* licet (104-105) V*(¶ sign. Vacat) 106 manebit, et aequalis] et m. (et m. om. PZ) aeq. *post* manere PSZBN | aequalis posset] p. aeq. [aeq.] essentialis O) VYO 108 Ideo] Idcirco V | aliter] arguitur O* om. A 108-109 mutabiliter in ras. P¹ 109 et immutabiliter om. O² | immutabiliter in *corr.* P¹ | tunc *rep.* O* | possit O 110-111 et — oppositum om. B 110 ita *ante* fixe A | pro] *rep. ante* tunc (109) AVN om. Q | in quantum] quando Q | posset] posse O² 111 sed quando] q. autem Q q. O | est] enim V 112 consideratur] c. vel consiliatur A | ut] *add.* iam PZBN *add.* idio P² | per om. V 112-113 prius naturaliter] n. p. Q 113 operatur] comparatur N²OQ *praem.* et A | illam PVZNOQ | sed] in *corr.* O² unde Y autem *post* quando Q | meretur] videtur S | sic] tunc S om. YOQ 114 immutabiliter] immobiliter (*post* vult Q) YQ | vult om. A | sed om. P² | videtur] *ante* contingenter Q vult P 115 etiam om. B | adducuntur] adduntur A ad O² | congruentiae] cong^{re} V commune O² 116 et] etiam B tamquam Y sicut O² om. O² | viam Q | autem om. YOQ 117 quare] ergo AQ | etc. om. Q

F 115-117 BONAV, *Sent.* II d. 5 a. 3 q. 2 arg. 3 (II 156b): «Item, dispositio praecedit illud ad quod disponit...; sed gratia est dispositio ad gloriam; ergo si Deus dedit angelis gratiam (qua possent mereri) et gloriam (qua sunt beati), prius habuerunt gratiam quam gloriam...»; THOMAS, *Sent.* II d. 5 q. 2 a. 2 in corp. (ed. Parmen. VI 436b): «Sicut enim actus liberi arbitrii est dispositio ad gratiam, ita actus [gratia] informatus est meritorius [in *editione*: meritum] gloriae»; ibid.: «Beatitudo habet rationem termini, – meritum autem, cum sit tendens in aliud, habet rationem viae; unde non videntur se posse compati, ut aliquis ‘beatus’ in statu merendi existat»; *Summa theol.* I q. 62 a. 4 in corp. (V 113b): «Meritum habet rationem viae ad finem; ei autem qui iam est in termino, non convenit moveri ad terminum, – et sic nullus meretur quod iam habet».

T ¹⁶ Cf. supra nota 14. ¹⁷ scil. ad eiusdem secundi confirmationem

[C. – AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

[4] Ad argumenta huius quaestionis.

120 Ad primum¹⁸ conceditur quod merentur aliquam beatitudinem accidentalem; immo ‘obsequia’ sunt quasi quaedam opera redundantia ex perfectione beatitudinis, – sicut est de actibus ‘generatis et procedentibus ex habitu perfecto, generato’, qui nullam perfectionem generant (neque intendunt habitum, quia non est intensibilis), sed tantum procedunt ex plena perfectione ipsius habitus; ita hic. Eo autem modo quo merentur beatitudinem accidentalem, concedo quod non habent illam quando merentur; neque ex hoc est ‘afflictio’, quia habent beatitudinem essentialem, quam maxime volunt.

Ad secundum¹⁹ dico quod maximum meritum fuit angelorum, volendo finem ultimum motu intrinseco, – quando ‘mali’ aversi erant a fine illo, superbiendo, sicut patebit distinctione 4²⁰. Non autem ad magnum praemium requiritur multitudo meritorum, sed multo magis requiritur unum meritum intensum quam centum millia remissa: et ita in eis fuit motus meriti valde intensus pro illa morula qua merebantur,

APSVZBNYOQ(γμν)

119 huius quaestionis] istius q. A om. VYOQ 120 quod] *add.* per illa obsequia N²OQ | meretur YO 121-122 redundantia] *add.* naturaliter A 122 sicut] sed A | de ... et] ex ... ex V 123 praecedentibus V | ex] ab AYO | perfecto, generato] g. (genera Q) p. AVOQ | qui] illi (*add.* enim N²OQ) NOQ naturali (!) Y 124 neque] nec A | quia — intensibilis om. Q | est *post* intensibilis V² 125 praecedunt V | ipsius] istius B | Eo] Illo PSZBN 125-126 autem] enim N quod Y om. P² (*post* modo, 126) Z 126 beatitudinem accidentalem] a. (actuaalem Z) b. PSZBN b. actum talem (!) Q 127 neque] nec PZBN 128 beatitudinem om. PSZBN² (*post* essentialem) | quam in ras. P¹ 129 fuit] infuit P² | angelo PZB 130 quando in *corr.* O² | mali] *add.* angeli Y | aversi] aut si Q 131 illo] illius Z | patebit distinctione] probabit distinctio O | 4] g² O² 6 O² *rell.* *edd.* 132 meritorum] praemiorum VN² 133 ita om. SNYQ 134 fuit] *ante* in V *post* meriti Q om. O | meriti] meritorius P² om. VB | valde intensus] i. v. (*ante* meriti YO) AVYO 134-135 pro — tantum om. V 134 qua merebantur om. Q

F 120 BONAV, *Sent.* II d. 5 a. 3 q. 2 ad 2 (II 158a); THOMAS, *Sent.* II d. 5 q. 2 a. 2 in corp. (ed. Parmen. VI 436b): «Sed ‘secundum quid’ potest sustineri, ut scilicet mereri intelligantur non praemium essentiale, quod est eorum beatitudo, – sed praemium accidentale, quod est gaudium de illis qui per eorum officia salvantur».

T ¹⁸ Cf. supra n. 8. ¹⁹ Cf. supra n. 9. ²⁰ scil. loquendo de pugna Michaelis, infra n. 46 (in solutione primae quaestionis, quartae distinctionis, quae solutio incipit infra n. 23). Textus «dico... distinctione» (lin. 129-131) non est nisi paraphrasis textus paralleli *Lecturae* II d. 4-5 n. 24 (XVIII 363): «Dicendum quod illa dilectio summi boni qua adhaerebant Deo et qua de-testabantur superbiam aliorum (quod dicitur ‘pugna Michaelis’), quod fuit magna tentatio, – erat valde intensa» etc. – Loco «4» codices erronee habent «6».

in tantum forte quod nullus homo – secundum communem legem – 135
posset habere ita intensum actum meriti sicut ipsi habuerunt.

[II. – AD PRIMAM QUAESTIONEM]

- 23 Ad primam quaestionem (quartae distinctionis)²¹, quae dependet 5]
ex solutione istius²², duo sunt videnda: primo, quot erant morae po-
nendae circa angelos, – secundo, quae sunt illae morae. 140

[A. – QUOT MORAE PONENDAE SINT CIRCA ANGELOS

1. – PLURIUM MORARUM POSSIBILITAS]

- 24 Quantum ad primum²³, multipliciter potest dici.
Possunt enim poni duae morae: una scilicet, in qua sunt in termi-
no, – et alia sola praecedens, in qua sunt in via. Et ita ponit quidam 145
doctor quod simul erant creati in gratia, in primo instanti, et in

APSVZBNYOQ(γμν)

135 in] etiam P'Z | legem] opinionem V 136 posset] potuisset V | ita] ante posset (post
posset O²) O | intensum — meriti] i. meriti intensum (i. om. Q¹) actum Q | meriti om. P'ZB | si-
cut rep. ante quod (135) O* | ipsi] illi N 138 Ad] Circa Q | primam om. AS | quartae di-
stinctionis om. VYOQ | quae] cuius solutio Q 139 istius] illius S huius Q | duo sunt] s. d. Q |
erant rep. Q* 140 circa angelos om. V | sunt] sint VOQ | illae morae] m. i. O istae moru-
lae V 143 Quantum] praem. Et A | multipliciter post dici VYQ 144 poni post morae O |
morae] morulae V | scilicet om. AQ | in om. Q | sunt] in corr. P¹O² sint SZNQ fuerunt Y | in]
praem. sicut O² 145 praecedens] comp. O* | in! om. Q | sunt] post via Y add. sicut O² | via]
una O* | ponit] posuit Q 145-146 quidam doctor] d. q. Y 146 creati] post gratia PZBN
om. VO add. omnes Q | primo instanti] i. p. Y | et] add. non O²

F 146-149 THOMAS, *Summa theol.* I. q. 63 a. 5 ad 4 (V 131b): «Omnes [angeli], in gratia
creati, in primo instanti meruerunt. Sed quidam eorum statim impedimentum praestiterunt suae
beatitudinis, praecedens meritum mortificantes; et ideo beatitudine, quam meruerunt, sunt pri-
vati»; a. 6 in corp. (V 132b-133a): «[Opinio] probabilior et sanctorum dictis magis consona est
quod statim post primum instans suae creationis [sine aliqua mora inter creationem et lapsum]
diabolus peccaverit. Et hoc necesse est dicere, si ponatur quod in primo instanti suae creationis
in actum liberi arbitrii proruperit, et cum gratia fuerit creatus... Cum enim angeli per unum ac-
tum meritum ad beatitudinem perveniant..., si diabolus in primo instanti – in gratia creatus –
meruit, statim post primum instans beatitudinem accepisset nisi statim impedimentum praesti-
tisset peccando. Si vero ponatur quod angelus in gratia creatus non fuerit, vel quod in primo in-
stanti actum liberi arbitrii non potuerit habere, nihil prohibet aliquam moram fuisse inter crea-
tionem et lapsum».

T ²¹ Cf. supra n. 1. ²² Cf. supra n. 7; solutio cf. supra n. 11-20. ²³ scil. articulum
(n. 23).

illo omnes meruerunt; in secundo instanti isti meruerunt et non illi
qui posuerunt obicem, ita quod si non posuissent, fuissent praemiati
sicut alii.

- 150 Possunt tamen poni tres morae, et hoc multipliciter:

Uno modo, quod in prima mora fuerunt omnes in naturalibus
suis, in secunda mali in peccato et iusti in merito, in tertia mali in
poena et boni in gratia²⁴ et praemio. Et haec videtur via Magistri,
qui videtur dicere quod mali demeruerunt apponi sibi gratiam quan-
do apponebatur bonis, quasi iam peccassent in secunda mora, ante-

APSVZBNYOQ(γμν)

147 illo] isto instanti Y | omnes] nihil PZBN | instanti] ante secundo Q om. SV | isti] post
meruerunt Q add. fuerunt praemiati et non V 147-148 illi qui] i., quia (add. illi O) SVOQ
148 quod si] scilicet q. Y | posuissent] in corr. P¹ possent O* add. obicem PZN 149 sicut]
add. et SVZBN 150 tamen] etiam Q | morae] morulae V | et om. Q | hoc] haec O
151 Uno modo] Una YO* | quod] quia P'SQ | in! rep. V | naturalibus] materialibus P*
152 in!] praem. et APZBN om. Y | iusti] iustificati A boni PZBQ i. vel boni N | tertio A | mali
om. Y 152-153 mali — boni om. O*Q add. 153 et!] fuerunt A | gratia = Y add. g* Q
gloria rell. (om. A) | et!] add. fuerunt (praem. ita O²) boni simul (b. s.] s. b. Q) in OQ add. |
praemio] add. et in (in om. A) gloria A add. | haec post videtur O¹ | videtur] post via V om. P'Z |
Magistri] comp. Q* 154 mali om. P'ZB 155 apponebatur] opponebatur O* | bonis] ratio-
nis (!) Z | quasi] quia Q | in] praem. et O 155-156 antequam — bonis om. Y
155-157 antequam — gloriam om. O²

F 153-157 LOMBARDUS, *Sent.* II d. 3 c. 4 n. 5 (SB IV 344-345): «Aliis autem videtur [et
est 'opinio probabilis' iuxta Lombardum] omnes angelos... in ipso creationis primordio bonos ex-
stitisse, id est sine vitio, – iustosque fuisse, id est innocentes; sed non 'iustos', id est virtutum
exercitium habentes... Aliquam etiam fuisse morulam aiunt, inter creationem et lapsum vel con-
firmationem; et in illa brevitate temporis omnes boni erant, non quidem per usum liberi arbitrii,
sed per creationis beneficium... Poterant enim peccare et non peccare, sed non poterant profice-
re ad meritum vitae nisi gratia superadderetur, quae addita est quibusdam in confirmatione»;
n. 9 (p. 346): «... angelos fuisse creatos bonos, et post creationem interposita aliqua morula ce-
cidisse»; d. 5 c. 1 (p. 351): «Post creationem namque mox quidam conversi sunt ad Creatorem
suum, quidam aversi... Et illi quidem conversi sunt et illuminati a Deo, gratia apposita, – isti ve-
ro sunt excaecati..., quia numquam [gratia] est apposita ut alii supra illud bonum per iustitiam
boni, alii illo corrupto per culpam mali: conversio iustos fecit et aversio iniustos; utraque fuit
voluntatis, et voluntas utrumque libertatis»; c. 5 n. 2 (p. 353): «... quibus apposita est ipsa gra-
tia, non fuit ex meritis eorum... Quod vero aliis non est data, culpa eorum fuit, quia cum stare
posset noluerunt, quousque gratia apponeretur, sicut alii persisterunt donec, illis cadentibus per
superbiam, eis gratia est apposita».

T ²⁴ Loco «gratia», quod verbum contextus exigit, fere omnes codices erronee tradunt
«gloria».

Why
change?

quam — in tertia — gratia²⁵ imponebatur bonis; et tunc, in tertia mora, boni simul duratione habuerunt gratiam et gloriam.

26 Alio modo, ponendo tres moras ita quod in prima omnes fuerunt in naturalibus, in secunda boni in gratia et merito, mali in demerito, — et in tertia isti et illi in termino²⁶.

27 Tertio modo, ponendo tres moras ita quod omnes in prima mora fuerunt creati in gratia et meruerunt, in secunda soli boni steterunt in merito et mali ceciderunt, in tertia fuerunt isti et illi in termino.

28 Alio modo, possunt poni quattuor morae, et hoc dupliciter:
Uno modo, quod in prima mora fuerunt in naturalibus, in secunda mali peccaverunt, in tertia bonis apposita est gratia et meruerunt, in quarta boni praemiati sunt et mali similiter condemnati.

29 Alio modo, quod in prima mora omnes fuerunt in naturalibus, in secunda omnes in gratia, in tertia boni steterunt (et meruerunt) in gratia et mali deliquerunt, in quarta hi et illi in termino.

APSVZBNYOQ(γμν)

156 gratia] in qua (add. gratia γ) Q add. qua O² rel | imponebatur] apponebatur O² apponebatur vel i. A 157 et gloriam om. B² 158 Alio in corr. O¹ | modo] add. dicitur N² | ponuntur ... morae Q | ita quod] q. O¹ q. scilicet YO² | prima] ipsa Q add. scilicet A add. mora O | omnes ante in Q | fuerunt] add. creati (cf. 162) O 159-162 in¹ — creati om. O² 159 in² om. Q | et] add. in A | mali] praem. et Q 160 et¹ om. YO²Q | et in tertia] in tertio et A 161 Tertio] Quarto O² | modo] om. Y add. dicitur N² | ponuntur ... morae Q | ita quod] q. scilicet A q. YO² | omnes — mora] in prima o. Q 162 fuerunt ante in (161) O² | creati om. O² | et in corr. B¹ | secunda] add. mora AYO | boni] beati V add. in gratia S 163 fuerunt post illi Q | et² rep. ante isti AYOQ | in termino om. O¹ 164 hoc] haec O similiter Z 165 quod om. V | mora om. Q | naturalibus] add. omnes Q add. et YO 165-166 in secunda post peccaverunt (166) YO 166 peccaverunt] add. et boni perstiterunt N²Q | in tertia] praem. et NY add. quod YO | apposita est] e. data Q | est] sit YO¹ fuit O² | et meruerunt] et steterunt V om. Y 167 boni — condemnati] utrique in termino Q | similiter om. PVZBN | condemnati] damnati vel c. V 168 prima mora in corr. P² | mora om. Q | omnes om. A | in] praem. et BO 169 omnes om. Y | et meruerunt] post gratia (170) Q om. Z 169-170 in gratia] gratiam V 170 et mali deliquerunt om. S | delinquerunt BYO | in quarta] praem. et PSVZBN add. et YO | hi et illi] i. et hi AO utrique Q

T²⁵ Loco «gratia» codices, ob simile compendium, erronee tradunt «qua». ²⁶ Cf. ALEXANDER HAL., *Summa theol.* I-II n. 100 ad argg. (II 125b): «Si vero obiceretur quod si in solis naturalibus creatus esset angelus, non posset mereri confirmationem ex illo statu [naturalium], — respondendum est quod ex illo statu non meretur confirmationem nisi superadderetur gratia; unde, secundum hoc, oportet ponere triplicem statum: naturae, gratiae et confirmationis».

[2. — QUID SENTIENDUM]

[6] Ad inquirendum autem de istis viis²⁷, supponendae sunt sex pro- 30 positiones probabiles.

Quarum prima est: 'merentes usque ad nunc praemiationis, in illo nunc praemiati sunt'. Haec probatur, quia in illo 'nunc' non sunt in via, quia illud 'nunc' est nunc praemii; igitur in illo 'nunc' nullus potest demereri, quia illud non potest impediri quin reddatur sibi²⁸ praemium debitum pro merito, pro tota duratione meriti contracta usque ad illud 'nunc'.

175 Confirmatur. Homo enim, tota vita sua existens in merito, in instanti mortis non potest demereri, nec ponere obicem ne praemietur: meruit enim ut tunc daretur sibi impeccabilitas, ne tunc posset ponere obicem. Et ideo de merentibus per totam moram viae, non potest dici quod iste in instanti remunerationis ponat obicem et ille non: 180 hoc enim videtur ponere quod instans praemii non sit terminus, sed hoc tunc sit in via (aut saltem ille qui potest ponere obicem, est in via), et irrationabile videtur ponere obicem.

Et ex hoc improbatu statim prima opinio, — quod non possunt tantum poni duae morae, sicut illa ponit²⁹.

190 Secunda propositio est ista, quod 'meritum duratione praecessit 32

APSVZBNYOQ(γμν)

172 autem om. YOQ | suppositae SV | sex] septem N om. Y 172-173 propositiones] rationes (comp. O) YO 173 probabiles om. S 174 prima] una p. O | est] add. haec Q | merentes] existentes vel m. A existentes S 175 nunc² om. Y | praemiati sunt] s. p. Q | Haec] Hoc PN | probatur] ante Haec Y add. sic PZBN | illo] isto Q 175-176 nunc¹ — illud om. P² | non — nunc¹ om. Z 176 illud] hoc Q | nunc est] non e. n. rep. O¹ non e. n. O¹ | nunc¹] add. praemiationis P² 177 non] nihil Y | impedire Y | sibi] ergo (!) V 178 debitum ante praemium (177-178) P²Q | tota] tanta V | contracta] continuata P 179 illud om. B 180 enim] in V quia ante Homo Q | existens ante tota Q | in² om. P²Z 180-181 in² — mortis post demereri (181) Q 181 mortis] moriturus P²Z | ne] ut B¹YO quin Q 182 tunc] nunc PZB | tunc¹ — sibi] s. daretur t. Q 182-183 tunc² — obicem] posset o. ponere t. Q 184 dicere O¹ | iste] ille O om. VQ | in] add. illo V | remunerationis] remi^m O | ponat] ponant Q 185 hoc enim videtur] v. h. Q | enim om. O | instans] in instanti Y | sed] et N 186 quod om. V | tunc] add. non P²Z | sit] est Q 186-187 aut — via om. P²Z 186 ille] iste Y om. A | qui om. V | obicem om. V 187 ponere om. O¹ 188 improbatu statim] s. i. VQ | quod] quia V 189 tantum poni] p. t. PVZBNQ | posuit V¹ 190 ista om. VQ | duratione praecessit] p. d. AYO

T²⁷ scil. de istis sex modis ponendi (n. 24-29). ²⁸ id est: 'quia hoc non potest impediri quin scilicet reddatur angelo'. ²⁹ Cf. supra n. 24

praemium'; quae probatur ex probatione praecedentis quaestionis³⁰.
Et ex hoc improbatur prima via ponendi tres moras³¹.

33 Tertia propositio est ista, quod 'tota mora viae praefixa quibus-
cumque angelis erat aequalis': hoc enim est verisimile, quia sicut tota
mora praefixa homini est³² usque ad instans mortis, ita etiam istis et
illis³³ praefigeretur aequalis mora existendi in via.

34 Et ex istis³⁴ sequitur quarta, quod 'quando boni ultimate merue-
runt, tunc in eodem instanti mali demeruerunt': nam si non deme-
ruerunt, aut igitur tunc meruerunt, et per consequens cum bonis
praemiati fuissent, ex prima propositione; aut tunc fuissent in termi-
no, — contra secundam³⁵ propositionem, quia tunc boni³⁶ erant in via;
aut tunc fuissent in puris naturalibus, et ita adhuc in mora sequente
fuissent in via (in qua³⁷ tamen boni erant in termino), quod est con-
tra tertiam propositionem.

35 Quinta propositio est quod 'omnes³⁸ creati sunt uniformes'.

36 Ex istis propositionibus sequitur quod necesse sit ponere ad minus
tres moras: unam scilicet in qua omnes sunt in termino, et aliam in
qua boni ultimate merentur et mali demerentur, et tertiam in qua

APSVZBNYOQ(γμν)

191 quae] quod SVZN | probatur] probata est OQ 192 Et] Item Y | hoc] hac Q | prima
= edd. 193 ista] illa SVO om. Q | praefixa = PZ praefixae (ante viae Y) rel. edd. 193-
194 quibuscumque angelis] a. q. PZB 194 erat] e' A add. eis YO | enim est] est en. AO | ve-
risimile] visibile S* | quia] quod ASOQ | sicut om. O* 195 mora praefixa om. N* | praefixa
om. P*SVZB | ad om. V* 195-196 istis et illis] illis et istis S in is. et in il. AQ 196 prae-
figeretur] praefigetur AO praefixa est Q | aequalis] aliquis ASZBN*O aliqua P | existendi] es-
sendi YQ 197 Et om. PZBN | quarta] quartum B add. propositio V | quod] quia A 198
tunc post instanti AYO 198-199 demeruerunt om. V 199 igitur om. AOQ 199-200
cum — fuissent] f. praemiati c. bonis Q 200 fuissent] fuerunt V | ex — fuissent² om. P* |
aut] et Y | tunc fuissent] f. t. Q 201 secundam = BYO primam V* tertiam (post propositio-
nem V*) rel. edd. | propositionem] positionem Y 202 aut — naturalibus om. P*ZB | puris]
bonis S | sequente] quasi O 203 qua tamen] quantum Z | termino] praemio A* | quod] et hoc
AYOQ | quod est om. N 206 Ex] Et ex ASOQ | ad minus] ante ponere Y post moras (207)
PZB 207 scilicet] videlicet AO om. Q | omnis B* | sunt om. YO | et om. VQ | aliam] alia Y
secundam V 208 boni rep. post ultimate V | ultimate] rep. post mali P*B uti¹⁶ O | merentur
... demerentur] meruerunt ... demeruerunt V | et om. YQ 208-209 et² — uniformes rep.
V*(¶ sign. Vacat) 208 tertiam] tertia P*ZB aliam A

T ³⁰ Cf. supra n. 12-20. ³¹ scil. via Magistri, supra n. 25. — Verbum «prima» (lin. 192)
codices omittunt. ³² supple: omnibus hominibus aequalis. ³³ scil. quibuscumque angelis.
³⁴ scil. tribus propositionibus praedictis (n. 30. 32. 33). ³⁵ Loco «secundam» plures codices
erronee habent «tertiam». ³⁶ scil. quando ultimate meruerunt. ³⁷ scil. mora sequente.
³⁸ subintellige: angeli.

omnes creati sunt uniformes (ex quinta propositione); et tunc si po-
natur quod omnes creati fuerint in gratia, tenetur ultimus modus po-
nendi tres moras³⁹. Possunt etiam poni probabiliter quattuor morae,
secundum ponentes quattuor moras⁴⁰.

[7] Sed ad inquirendum ulterius de dispositione eorum in istis moris, 37
videtur propositio sexta probabilis, quod 'quilibet angelus aliquando
fuerit in gratia', sive in instanti creationis sive postea; nam etsi non
sit necesse — sicut alias forte dicitur⁴¹ — quod ad hoc quod aliquis pec-
cet, quod prius habuerit gratiam, tamen congruum est quod illi non
solum non fuerint iniusti (quia acceperunt libertatem naturalem, per

APSVZBNYOQ(γμν)

209 omnes post sunt PZB | sunt] essent AYO | ex quinta propositione] ex p. q. Y om. A |
quinta in corr. O² | tunc om. PZ 209-210 ponitur SZY 210 quod om. Q | creati om. YO |
creati fuerint] f. c. N fuisse creatos Q | fuerint] fuerunt V om. P*Z* | tenetur] intelligitur V
210-211 ponendi] tenendi SYO 211-212 Possunt — moras om. PZB 211 etiam] autem
V enim Y om. S | poni probabiliter] pr. po. VY 212 secundum — moras om. NO 213 ul-
terius om. A | istis] post moris AYQ illis PZB 214 videtur] add. ponenda Q | propositio sex-
ta] s. p. VQ | probabilis] add. et est Q | angelus] comp. Y 215 fuerit] fuit (ante aliquando,
214 Q) YQ | nam om. V 216 necesse in corr. S¹ | alias] post forte N praem. ad S | quod¹ om.
PSVZBN | ad] de V | aliquis] add. non A 217 quod¹ om. YOQ | prius ante peccet (216-217)
O* | tamen congruum] c. t. PSVZBN 218 non om. V | fuerint = O fuerunt rel. edd. | quia]
qui B | acciperent P*

F 212 HENRICUS GAND, Quodl. VIII q. 10 in corp. (f. 321Q-322R): «Et propterea mihi
apparet rationabilius esse ponendum quod usque ad illam horam [qua angelus deliberare potuit],
fuisse in puris naturalibus, in quibus et creatus erat, et secundum hoc angelos in claritate natu-
ralium fuisse creatos; et omnes per spatium temporis in tali beatitudine perstiterunt, usque scili-
cet ad horam qua deliberare potuerunt... Unde sicut non congruit ponere quod omnes fuissent
creati in gratia iustificante..., sic... magis puto quod omnibus primo data fuerit gratia sive iustitia
aliqua 'gratis data', qua stare in bona voluntate (volendo bonum temperate) potuerunt [in editio-
ne: poterunt], et mereri de congruo, sed non de condigno, — ut propterea ex illa gratia proficere
non potuerint neque boni angeli neque mali. Sed boni, qui usi bene sunt illa gratia prima (vo-
lendo bonum temperate, sine excessu), statim meruerunt gratiam iustificantem, — et mali, quia
ea male usi (voluntarie excedendo moderamen, in quo gratia illa visa est eos tenere), statim gra-
tiam iustificantem demeruerunt et statim ceciderunt, aliis in gratia stantibus et illorum casum
videntibus et reverentialiter Iudicem timentibus et cum adiutorio gratiae ad bonum nitentibus,
in quo suam beatitudinem meruerunt; et exinde in bono confirmati [sunt], aliis prius damnatis
et in malo obduratis».

I ³⁹ Cf. infra n. 40. ⁴⁰ De quattuor moris cf. supra n. 28-29 et infra n. 40. ⁴¹ Cf.
DUNS SCOTUS, Ordinatio IV d. 1 pars 4 q. 1 n. [4-5] et d. 16 q. 2 n. [4].

quam potuerunt salvare iustitiam naturalem), sed quod acceperint iustitiam gratuitam, secundum Anselmum *De casu diaboli* 12 et 16. 220

38 Similiter, videtur quod ista propositio sexta probatur ex aliqua alia, septima, quod scilicet 'Deus non discernit inter istos et illos antequam ipsi per actus suos se discernunt', — quia secundum Augustinum XI *Super Genesim* (quaere ibi⁴²; et ponitur distinctio-
ne 4 huius II: 'Quare isti discernebantur et non illi', quaere ibi⁴³): 225
'Non enim est Deus prius ultor quam aliquis sit peccator'. Ergo usque ad instans meriti et demeriti erant omnes uniformes.

39 Et si tunc gratia primo apponebatur bonis, videtur etiam quod debuit tunc apponi aliis, nam ante illud instans non demeruerunt; qua-

APSVZBNYOQ(γμν)

219 poterant Q | salvare] om. Q' servare Q² | naturalem om. Y 219-220 sed — gratui-
tam om. B 219 quod] quia VN | acceperunt PVNY 220 12] in corr. O² 23 V praem. cap.
NQ | et om. O' | 16] ideo V 221 videtur post propositio Q | quod om. Q | ista] illa VS | sex-
ta] add. supra Y | probari Q 221-222 aliqua alia] quadam propositione Q 222 septima]
gratia (!) A aut Y s., quae est N² om. P'VZBN' add. quae est Q | scilicet] ante quod N om.
YOQ | Deus non] de V' om. V¹ | discernit] discrevit N² | istos et illos] ill. et ist. N 223 ipsi]
isti ZN om. A | suos om. VO | se ante per AYOQ | discernunt = AP discernant V discernent
OQy discreverunt N discreverint Yμν discernunt rell. | quia] quod O 224 XI = SBO² 12
O'Qγμ 13 Y 5 A 2 rell. 6 quare ibi post huius II (225) V | ibi om. P' | et om. PSZN'O | ponitur]
add. 93 (!) SN'O 225 4 = v 2 N'O' 3 N'O² rell. γμ | huius om. YO | II] 3 A-Y libri VQ |
Quare — ibi om. Q | isti om. V | quaere ibi om. V 226 Non — Deus] Deus non est Q |
prius] ante Deus V post ultor PZB prior S om. O² 227 erant omnes] o. e. V | uniformes] ae-
quales sive u. Q om. O² 228 si tunc] t. si S | gratia] ante tunc N post primo AYOQ om. V |
bonis] gratis S | etiam rep. post debuit (228-229) AYO' 229 tunc] ante quod (228) Y ante
debuit (228-229) PVZNBQ | aliis rep. A

F 220 ANSELMUS, *De casu diaboli* c. 14-16 (ed. SCHMITT I 258-262; PL 158, 346-349); c.
18 (I 263; col. 350): «Hoc itaque modo potuit ipse dare iustitiam sibi, quia potuit sibi auferre
eam et potuit non auferre, quomodo ille qui stetit in veritate in qua factus est, non fecit — cum
potuit — ut eam non haberet, et ita ipse sibi eam dedit, et totum hoc a Deo accepit. Ab eo enim
acceperunt ambo habere et posse tenere et posse deserere. Hoc ultimum ideo Deus dedit, ut pos-
sent sibi dare aliquo modo iustitiam... Qui ergo hoc modo sibi eam dedit, hoc ipsum a Deo acce-
pit ut sibi eam daret» etc. 223-226 AUGUST., *De Gen. ad litt.* XI c. 17 [n. 22] (CSEL 28¹,
349-350; PL 34, 438): «Quo autem malo merito ita discernebatur a ceteris, ut ei Deus nec ea
quae ad ipsum pertinerent futura revelaret? Numquid ille prius ultor quam iste peccator? Absit!
Neque enim Deus damnat innocentes»; LOMBARDUS, *Sent.* II d. 4. c. un. n. 3 (SB IV 349): «Sed
haec magis opinando et quaerendo dicit Augustinus quam asserendo. Unde et huic opinioni op-
ponens, consequenter subdit: 'Sed quare discernebantur illi a ceteris, ut Deus istis quae ad ipsos
pertinerent, non revelaret, aliis vero revelaret, cum non prius sit ipse ultor quam aliquis pecca-
tor? Non enim damnat ipse innocentes'».

T ⁴² scil. apud Augustinum (cf. ad lin. 223-226). ⁴³ scil. apud Lombardum (cf. ad lin.
223-226).

230 re ergo non debuit eis apponi gratia, sicut et aliis qui meruerunt⁴⁴? Si
autem illam⁴⁵ fuissent demeriti, ergo prius eam habuerunt, quia gratia
et culpa non sunt simul.

Ergo si concedatur ista propositio sexta, quod 'quilibet⁴⁶ — pec- 40
cans — aliquando fuerit in gratia', sequitur necessario quod illae tres
morae (si ponantur) erunt istae: quia prima erit omnium in gratia,
et secunda istorum (bonorum) in merito et illorum (malorum) in
demerito, et tertia istorum et illorum in termino. Vel si dicatur eos
aliquando fuisse in puris naturalibus, necesse est tunc ponere quat-
tuor moras, — ita quod omnes in prima mora fuerunt in puris natu-
ralibus, in secunda omnes in gratia et meruerunt boni et mali de-
meruerunt, in tertia boni perseveraverunt in bono et mali in malo,
et in quarta isti et illi in termino. Et ista ultima via de quattuor
moris⁴⁷ salvat plures status in eis et plures auctoritates affir-

APSVZBNYOQ(γμν)

230 ergo] om. V add. et P'ZBN | eis] ante non PZBN post apponi Q | et om. YOQ | aliis] il-
lis Q | Si] Sin Q 231 illam = Ap istam v iam P'ZN illi Vy illa P² rell. | ergo — habuerunt]
non habuissent O² om. SVYO'Q; ¶ adnot. Deficit S² | prius eam] e. p. A 232 sunt simul]
sim. sunt Y 233 concedatur] comp. SVZB | ista] illa ASVO 234 fuerit] comp. AS'VYO
fuit (ante aliquando Q) P'NQ fiat P' | necessarie O | quod rep. O 235 istae] ante erunt B il-
lae SO | quia] quod S om. YOQ | prima] add. mora AYO | erit] in corr. P² est AYOQ esset ZN |
omnium] obiectum V [...] P² sed restituit P² 236 et' om. P'Q | istorum] illorum SVO om. Q |
bonorum] beatorum A | et'] add. tertia YO' | illorum] aliorum APZBN' om. Q | malorum om. V
237-239 et tertia — moras om. Y 237 et' = NO in Q edd. et in rell. | istorum et illorum] ill.
et ist. AV illorum et ill. (et ill. post termino S') SO ist. et istorum P' utrumque Q | eos] post
aliquando (238) A om. V 238-239 necesse — quattuor rep. post naturalibus Q⁺ 238-240
necesse — naturalibus om. N² 238 tunc] post ponere S om. V 238-239 quattuor moras]
m. (mores B') q. PZB 239 mora om. Q | fuerint OQ | puris om. V 240 secundo A | om-
nes post gratia Q | meruerunt boni] b. m. Q 240-241 mali demeruerunt] d. m. N 241
in'] praem. et PVZBNQ | et mali rep. ante in' B' | mali in] om. S' m. S² 242 et' om. YOQ |
isti et illi] utrique Q praem. et AO | ista] illa SO | ultima om. YQ | via om. V 243 salvas (!)
S | status] actus V | auctoritates] moras N'

F 243 Praeter auctoritates Augustini supra [n. 6 et n. 38] adductas, ad quaestionem supra
positam (n. 1) affirmative insuper respondent idem AUGUST., *De civ. Dei* XI c. 15 (CCL 48, 335;

T ⁴⁴ Cf. ALEXANDER HAL., *Summa theol.* I-II n. 159 arg. 4 (II 209a): «Aut superaddita est
eis gratia in creatione: et si sic, qua ratione addita est quibusdam, eadem ratione omnibus, —
alioquin iniustitia videretur, cum adhuc nullus eorum meruisset vel demerisset, et in aliis pares
essent». ⁴⁵ Loco «illam» fere omnes codices alias lectiones tradunt. Verbum «demereor» tam
in antiqua latinitate quam in media aetate, utpote transitivum, cum accusativo construebatur, —
cf. HENRICUS GAND., *Quodl.* VIII q. 10 in corp. (f. 322Rv): «[Angeli mali] statim gratiam iustifi-
cantem demeruerunt». ⁴⁶ supple: «angelus» (cf. supra n. 37). ⁴⁷ Cf. hic lin. 238-242. —
Primae duae viae 'de quattuor moris' cf. supra n. 28-29.

mativas, – quae pluralitas si non placeat (quia non habet necessitatem evidentem), saltem ad minus tres illas moras prius assignatas⁴⁸ probabile est ponere.

[B. – QUAE FUERUNT ILLAE MORAE]

41 De secundo articulo, scilicet quae fuerunt illae morae? [8]

Quamvis aliqui ponant eas esse diversa instantia temporis discreti, tamen ex distinctione 2 apparet quod propter nihil in angelis oporteat ponere tempus discretum, sed diversa 'nunc' aevi⁴⁹.

42 Sed quibus correspondebant illa 'nunc' aevi, in tempore nostro continuo?

Dico quod ultima mora, scilicet existendi in termino, correspon-

APSVZBNYOQ(γμν)

244 placet V | quia rep. Y 245 ad minus om. Y | illas] ante tres B istas ante tres PZ om. Q | prius assignatas] a. p. Q 245-246 probabile est] probabilem P* 248 articulos (!) Q | scilicet om. VN* | quae] qui P* | quae fuerunt] quodvis V* | fuerint OQ | illae = SVO istae rell. edd. 249 ponunt A | eas] ea YOQ | diversas P | instantia in corr. P² resc. P² 250 distinctione post 2 PSVZBN | 2] in corr. P² resc. P² ista Z | apparet] patet YQ 250-251 in angelis post ponere (251) Q 251 oportet AVYQ | sed] secundum VY 252 quibus in corr. O² | correspondebant] correspondebunt A respondebant YQ | illa] ista PVZB 252-254 tempore — ultima rep. post in (254) O*(¶ sign. Vacat) 254 scilicet existendi] existentiae V 254-255 correspondet] responderet P responderet Y

PL 41, 330): «Quod ait Isaias... diabolus notans: 'Quomodo cecidit Lucifer, qui mane oriebatur' [Is. 14, 12], sive quod Ezechiel: 'In deliciis paradisi Dei fuisti, omni lapide pretioso ornatus es' [Ez. 28, 13], ubi intelligitur fuisse aliquando sine peccato, nam expressius ei paulo post dicitur: 'Ambulasti in diebus tuis sine vitio' [Ez. 28, 14-15], – quae [verba] si aliter convenientius intelligi nequeunt, oportet etiam [ut] illud quod dictum est 'in veritate non stetit' [Ioan. 8, 44] sic accipiamus quod in veritate fuerit sed non permanserit, et illud quod 'ab initio diabolus peccat' [II Ioan. 3, 8] non ab initio ex quo creatus est peccare putandus est, sed ab initio peccati»; HUGO DE S. VICTORE, *De sacram. christ. fidei* I pars 5 c. 20 (PL 176, 255): «Velle enim aut facere motum habet, et de hoc in illud [habet] et successum et moram... Et ex tunc [angeli] mereri coeperunt, ex quo voluntate moveri coeperunt. Et hoc post primum principium erat»; et alii.

F 249 ALEXANDER HAL., *Summa theol.* I-II n. 159 in corp. (II 209a); THOMAS, *Summa theol.* I q. 63 a. 6 arg. 4 et ad 4 (V 132ab. 133ab): «Dicendum quod 'inter quaelibet duo instantia esse tempus medium' habet veritatem in quantum tempus est continuum...; sed in angelis... tempus accipitur pro ipsa successione operationum intellectus, vel etiam affectus. Sic igitur instans primum, in angelis, intelligitur respondere operationi mentis angelicae» etc; *Sent.* II d. 3 q. 2 a. 1 ad 5 (ed. Parmen. VI 421a); HENRICUS GAND., ut apud DUNS SCOTUM, *Ordinatio* II d. 2 ad n. 147-152 (VII 220-222).

T ⁴⁸ scil. hic (n. 40) ⁴⁹ Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* II d. 2 n. 153-167 (VII 222-230).

255 det toti tempori post instans primum beatitudinis bonorum et damnationis malorum. Mora tamen prima, in qua erant uniformes, potest poni coexistisse instanti nostro vel parti temporis nostri. Et secundum hoc, consequenter, oportet ponere de secunda mora: si enim prima mora coexistit tempori et ultimo instanti eius, igitur secunda mora non habuit aliquod primum instans in tempore nostro, correspondens sibi⁵⁰.

Et licet videatur quibusdam quod necesse fuit angelum primo peccasse in instanti (vel cum instanti) temporis nostri, et aliis videatur quod necessario oporteat ipsum peccasse cum tempore nostro: primi quidem habent pro se quod inter privative opposita circa subiectum aptum natum non est medium, et quando subiectum est indivisibile nulla est causa successionis a termino in terminum (neque ex parte terminorum, neque ex parte mobilis), secundi habent pro se quod 'nulla virtus creata agit in instanti, quia tunc maior virtus ageret in minore quam in instanti'⁵¹, – neutrae tamen rationes

APSVZBNYOQ(γμν)

255 temporis] termino vel t. A | instans primum] p. i. VQ 256 Mora] Hora V | erant] fuerunt Y 257 coexistisse (!) V | nostro] temporis nostri N 258 consequenter, oportet] o. c. PVZBN | ponere om. O | secunda] tertia Q 259 coexistit VYOQ | ultimo instanti] i. u. Q 260 primum om. A 261 sibi] adnot. (¶ sign. Non est de libro N³) quia tunc instans nostrum fuisset immediatum instanti N³ 262 videatur] videtur S videantur (!) O | quibusdam in corr. O² 262-264 quibusdam — videatur om. Y 262 primum A 263 nostri om. Z 263-264 videtur S 264 quod om. V* | necesse V | cum] in AY 265 primi — se] et ratio primorum est Q | quidem om. Y | habent post se V | quod] quia BQ | circa] quia Q 265-266 subiectum] obiectum PY 266 natum] ante aptum N* om. Q | et] quia S | subiectum om. Y 266-267 divisibile V* 267 nulla] non V 267-268 neque ... neque] ut ... nec V 268 terminorum ... mobilis] m. ... t. Y | secundi — se] ratio secundorum est Q praem. et PZBN | habent post se N 269 quod] quia BQ | creati S | maior] minor Y om. S 270 neutrae] post tamen A neutra Q 270-271 ratio concludit Q

F 262-263 Non invenimus. 263-264 PETRUS I. OLIVI, *Summa* II q. 38 ad 1 (BFS IV 678); HENRICUS GAND., *Quodl.* XIII q. 7 in corp. (AMPh s. 2, XVIII 43): «Multum refert de actionibus angeli intrinsecus manentibus (cuiusmodi sunt eius intellectiones et volitiones) et de eius motionibus circa exteriora corpora... Primae enim actiones operationes propriae sunt et actiones perfecti secundum quod perfectum est, simplices, totae simul existentes, per moram – [in] comparatione nostri temporis seu per comparationem ad tempus nostrum – permanentes... Modus actionum de primo genere pro mensura habet tempus compositum ex instantibus indivisibilibus... et permanentibus in mora... Non est enim in angelo intellectio et volitio sine mora... Et est instans, quod est pars discreta talis temporis angeli indivisibilis, simul cum aliquanta parte nostri temporis et cum omnibus instantibus quae sunt in illo».

T ⁵⁰ Cf. infra n. 44. ⁵¹ Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* II d. 2 n. 487. 505 (VII 374. 382-383).

concludunt⁵². De prima patebit libro III distinctione 3, ubi respondetur ad illam rationem sustinendo quod anima beatae Virginis potuit praecise fuisse in peccato per instans et post fuisse munda⁵³; nec secunda concludit, immo responsum est ad eam prius (distinctione 2 huius II⁵⁴).

44 Utroque igitur modo potuit esse et quod prima illa innocentiae coexisteret tempori et non ultimo eius instanti, et tunc secunda mora habuit primum instans temporis coexistens sibi, – vel⁵⁵ quod prima mora coexisteret tempori et ultimo instanti eius (aut soli uni instanti temporis), et tunc secunda mora non habuit aliquod primum instans sibi correspondens, sicut nec est dare primam mutationem in motu continuo, ex VI *Physicorum*.

45 Sed qualis erat secunda mora in se, – numquid instantanea vel indivisibilis? [9]

Videtur quod non, propter duo:

Primo, quia angeli mali peccaverunt pluribus peccatis, diversae speciei, et non habuerunt simul omnes illos actus⁵⁶; ergo habuerunt unum post alium, – et ita in tota mora, qua habuerunt illos actus, fuerunt in via (alioquin actus posteriores non fuissent eis demerita, sed quasi poenae existentium in termino).

APSVZBNYOQ(γμν)

271 prima] add. autem PSVZBN | 3 = edd. spat. vac. SV¹Q[...]¹ V² 4 (ante distinctione A) rell (om YO) 271-272 respondetur VQ 272 illam rationem = V istas (illas ASQ) rationes rell. edd. | potuit comp O 273 praecise post peccato Q | fuisse] esse (ante praecise A) AYOQ | nec] add. etiam Q 274 immo] et Q | eam prius] ipsam supra, quaestione immediate praecedente et Q | 2] 3 (pon. 2 P²) APVZBN 275 II om. Q 276 modo om. O¹ | potuit in corr. O² | et om. AVZ²OQ | prima] post illa PZBQ primo S 276-277 innocentiae om. P²Z 277 eius instanti] i. e. Q 277-280 et² – instanti om. ASVB 277 secunda] prima NYOQ 277-279 secunda – tunc om. P² 278-280 mora – temporis om. N² 278-279 habuit – mora om. Z 279 soli] solum P²N²Q 280 non om. O¹ | non habuit post primum Z² 281 nec] non AOQ 283 secunda] post mora N tertia YO² 285 propter duo om. Y 286 Primo om. N² | angeli om. A 286-287 diversae speciei] diversae specie Q 287 simul omnes] o. s. Y 288 ita om. VYOQ | qua] praem. in YQ | illos] post actus Q istos V 289 actus] add. eorum YQ | eis] ei P²S | demeritorii Q² 290 poenae om. N²

F 282 ARISTOT., *Physica* VI t. 45-49 (Z c. 5, 236a 7-236b 18).

T⁵² scil. nec prima (ex privative oppositis), nec secunda (ex virtute creata). – In classica latinitate rectius dicendum esset: 'neutra tamen ratio concludit'.⁵³ Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* III d. 3 q. 1 n. [11-13. 9-10]. – Loco «3» (lin. 271) codices habent «4»; loco «illam rationem» (lin. 272) maior codicum pars tradit «istas rationes». ⁵⁴ Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* II d. 2 n. 505-506 (VII 382-383). ⁵⁵ Loco «et (277)... vel» (278) rectius dicendum esset: 'et... et'. ⁵⁶ Cf. infra d. 7 n. 18.

Secundo, quia angelis bonis pro magno merito adscribitur quod vicerunt proelium tentationis, Apoc.: *Factum est proelium magnum in caelo: Michael et angeli eius proeliabantur cum dracone, et draco pugnabat* etc.⁵⁷. Si enim esset praecise unum instans in quo mali demeruerunt et boni meruerunt, in illo non fuisset ista pugna nec victoria tentationis, et ita non adscriberetur eis ista victoria in laudem et excellens meritum eorum. – Assumptum probatur, quia si tantum fuisset unum instans, simul peccassent mali et boni meruissent; sed in illo instanti naturae in quo mali peccaverunt, peccatum eorum non tentavit bonos: non enim tentavit eos nisi posterius naturā quam erat commissum a malis. Posterius ergo vicerunt boni tentationem quam mali peccaverunt, et ita ipsum⁵⁸ concludit quod mora demeriti malorum non erat indivisibilis; et ex hoc sequitur quod nec mora

APSVZBNYOQ(γμν)

291 quia] quod YO | angelis] in ras. P¹ comp. B praem. in S | magno merito] me. ma. A | quod] quia S 292 tentationum PZBN | Apoc.] add. in spat. vac. 12 S² add. 13 N²Q | est rep. post magnum P² 293-294 Michael – etc. om. V | et¹ – pugnabat om. PZBN 293 eius proeliabantur om. A 293-294 proeliabantur – pugnabat om. Q | et² – pugnabat om. Y 295 et boni meruerunt = N²OQ edd. | in illo] post fuisset Q in isto S | fuit O | ista] post pugna Q rep. post nec Y illa ASVO 296 ita om. B | non om. P¹ | eis post victoria Y | ista] post victoria Q illa SVO 297 meritum eorum] e. m. V | probatur] patet N | quia] quod O 298 unum instans] i. u. Z² | peccavissent V | mali om. O | et boni rep. Y | in om. Y 298-299 illo] isto V om. Q 300 eos om. SV 301 erat] fuit (post commissum Q) YQ | Posterius ergo] Ergo post. Q Post. tamen V | boni om. P²Z 302 et – concludit] et ita (et i.) ex quo Q] concluditur N²Q | demeriti] meriti S² 303 malorum] bonorum S¹ | et] add. ita V | ex – quod] per consequens Q | quod] quia S | morae V

F 292 Apoc. 12, 7-8: «Et factum est proelium magnum in caelo: Michael et angeli eius proeliabantur cum dracone, et draco pugnabat et angeli eius, et non valuerunt, neque locus inventus est eorum amplius in caelo».

T⁵⁷ Cf. *Glossa ordin.* Apoc. 12, 8 (apud NICOLAUM DE LYRA, VI f. 257vb): «'Et factum est proelium' etc.: per hoc significatur repressio daemonum per angelos sanctos». – Contra communem Patrum et scriptorum ecclesiasticorum huius proelii interpretationem, secundum quam hic agitur de bonorum angelorum pugna pro Ecclesia et in Ecclesia, Duns Scotus sequitur opinionem quae tenet hic agi de primaeva angelorum bonorum pugna contra angelos malos, in initio mundi facta. Hanc opinionem tenuerat CASSIODORUS, *Complexiones in Apocalypsim* n. 17 (PL 70, 1411): «[Diabolus] praecipitatus in terram corruit, ita ut locum beatitudinis ulterius non haberet; quod tamen in initio mundi contigisse non dubium est». Utramque vero interpretationem proposuerat HALMO HALBERSTATENSIS, *Expositio in Apocalypsim* III c. 12 (PL 117, 1085): «Non tunc solummodo factum est proelium, quando in initio temporis diabolus per superbiam deiectus est de caelo, sed et quando – a Domini passione eiectus de cordibus fidelium – coepit amplius saevire contra omnes, et haec pugna perseverat usque in finem saeculi».

⁵⁸ scil. hoc factum.

meriti bonorum⁵⁹ (quia erant aequales⁶⁰, ex propositione quinta⁶¹), et secunda via concludit hoc⁶² specialiter de mora meriti bonorum.

[C. – AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

- 47 Ad argumenta principalia⁶³.
 Ad primum⁶⁴ dico quod consequentia non valet.
 48 Ad probationem consequentiae⁶⁵ dico quod Deus potuisset eis dedisse beatitudinem in instanti creationis, si voluisset, sed gloriosius est habere eam ex merito, – et ita disposuit sapientia sua. Meritum autem istud non potuit esse – supposita libertate divina, quae creavit omnes aequales – nisi ad minus duabus moris praecedentibus ipsam beatitudinem⁶⁶.
 49 Ad aliud⁶⁷: licet negetur similitudo de gratia et gloria ad culpam et poenam⁶⁸, dico tamen quod non simul erant mali demeritorie culpabiliter et damnati, quia non simul erant ipsi in via et in termino (sicut nec boni⁶⁹); et licet modo sint in culpa, non tamen modo demerentur, – ut viatores⁷⁰ eliciendo actum quem elicere imputetur eis ad demeritum.

APSVZBNYOQ(γμν)

304 meriti bonorum] b. Y malorum ASVO | quia] qua A quae O quod V | propositione quinta] q. p. Q | et] praem. sed B 305 concludit] in corr. P² concedit ZBN quae (!) Y | hoc specialiter] s. h. YQ 307 principalia om. AYOQ 309 consequentiae] eius Q | potuisset] add. in Y 311 habere eam] e. h. YOQ | disponit O | sua] ante sapientia YQ om. B 312 libertate] voluntate N²Q | quae] qua V 313 omnes] angelos A* (post aequales) | nisi] ubi A non S | ad minus post moris Q 315 negatur N | gloria] add. et hoc A 315-316 culpam et poenam] p. et c. PSVZBN 316 dico tamen] t. d. AYO | simul erant] e. s. Q | demeritorie rep. post ipsi (317) Z* 317 culpabiles V | damnabiliter P² | simul erant] e. s. [add. seu rep. mali demeritorie culpabiliter Q* om. (¶ sign. Vacat) Q)] Q | ipsi om. VQ 318 sicut] sed S | nec] naque SOQ | modo] nunc Q | sint] fuerint PZB | modo² om. YOQ 319 eliciendo] eligendo Y | quem] quod AVQ | imputetur] post eis (320) N imputatur Y

F 315-316 THOMAS, *Sent.* II d. 36 q. 1 a. 3 in corp. (ed. Parmen. VI 715a); *Summa theol.* I q. 62 a. 4 in corp. (V 113b-114a); a. 5 ad 2 (p. 115b).

T⁵⁹ subintellige: erat indivisibilis. ⁶⁰ scil. erant creati uniformes (cf. infra n. 48). ⁶¹ Cf. supra n. 35. ⁶² scil. divisibilitatem morae. Secunda via cf. supra lin. 291-297 («Secundo, quia... meritum eorum»), prima cf. supra lin. 286-290 («Primo, quia» etc.). Istaе duae viae sunt modi solvendi dubitationem de secunda mora motam (lin. 283-284), nec confundendae sunt cum viis seu modis ponendi varias moras (supra n. 24-29). ⁶³ Cf. supra n. 2-5. ⁶⁴ Cf. supra n. 2. ⁶⁵ Cf. supra n. 4. ⁶⁶ Cf. supra n. 40 et n. 36. ⁶⁷ Cf. supra n. 5. ⁶⁸ Haec similitudo admissa est ibid. – Opinionis, quae hanc similitudinem negat, amplioem expositionem praebet DUNS SCOTUS, *Lectura* II d. 4-5 n. 40 (XVIII 367). ⁶⁹ id est: sicut nec boni angeli simul erant in via et in termino ⁷⁰ subintellige: demerentur

[D. – AD RATIONEM OPINIONIS PONENTIS DUAS MORAS TANTUM]

Ad rationem quae innuitur pro opinione quae ponit duas moras tantum, videlicet 'quod intelligunt sine discursu et ita acquirunt perfectionem suam'⁷¹, – respondeo:

- Si ex hoc statim fuissent beati post unum actum, sequeretur quod mali – qui secundum eundem meruerunt in primo instanti⁷² – fuissent beati et numquam peccassent; ideo illud assumptum⁷³ est falsum de perfectione naturali angelorum (sicut tactum est distinctione 3 huius, quaestione 2⁷⁴), et multo falsius de perfectione supernaturali, quam acquirunt meritorie. Illa enim est secundum acceptionem ipsius praemiantis, cuius lex est quod qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit, – et qui ceciderit, condemnabitur⁷⁵; et ideo si aliquando meruerunt, et non perseveraverunt pro tota mora deputata viae, non sufficienter meruerunt beatitudinem aeternam.

APSVZBNYOQ(γμν)

322 innuitur] in ras. P² innuunt V innititur Q | pro] om. Q add. alia PZB 323 tantum om. Q | videlicet quod] scilicet q. Y quia scilicet Q | intelligunt] in corr. O² intelligit Q 324 respondeo] dico quod Q 325 statim fuissent] f. s. YOQ | beati] boni Y | unum] ipsum V 326 qui – meruerunt] qui secundum eum (s. e.) ante qui O add. non S² demeruerunt ASVN²YOQ 327 beati] peccati et b. O* | ideo] praem. et Q 328-329 naturali – perfectione om. S 328 naturali angelorum] a. n. AOQ | tactum] dictum A 329 huius] add. libri AYO | quaestione 2 = v q. 1 ante huius Y parte 2 q. 3 ante huius μ q. 3 (ante huius Oγ) rel. (om. Q) γ | falsius] facilius AP² fortius Y | supernaturali] naturali Y 330 enim] [...] P* | est om. VN² 331 ipsius] illius BN om. Z | praemiantis] comp. P* | est] ante lex V om. N² | quod om. PZB 333 perseveraverunt] perstiterunt Y | deputata] disputata Z* 334 meruerunt om. Z | aeternam om. V | post aeternam in cod. Y sequitur quaestio Utrum angeli boni fuerint beati in primo instanti creationis et angeli mali miseri, quae sumpta est ex Rep. II B d. 4 q. un., nonnullis etiam ex Rep. II A d. 4 q. un. adiectis

F 331-332 Matth. 10, 22; 24, 13.

T⁷¹ Haec ratio non adest supra post opinionem n. 24, sed affertur in *Lectura*, – cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* II d. 4-5 n. 27 (XVIII 363). Rationem sic praebet THOMAS, *Summa theol.* I q. 62 a. 5 in corp. (V 115ab): «Dicendum quod angelus post primum actum caritatis, quo beatitudinem meruit, statim beatus fuit. Cuius ratio est, quia gratia perficit naturam secundum modum naturae...; est autem hoc proprium naturae angelicae, quod naturalem perfectionem non per discursum acquirat, sed statim per naturam habeat... Sicut autem ex sua natura angelus habet ordinem ad perfectionem naturalem, ita ex merito habet ordinem ad gloriam, – et ita, statim post meritum, in angelo fuit beatitudo consecuta... Unde relinquitur quod statim post unum actum, caritate informatum, angelus fuit beatus». ⁷² scil. secundum Thomam, supra n. 24. ⁷³ scil. de intelligere sine discursu (lin. 323). ⁷⁴ scil. secundae partis distinctionis. Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* II d. 3 n. 315. 325 (VII 551. 555-556). – Loco «2» codices erronee tradunt «3» vel «1». ⁷⁵ Cf. Eccl. 11, 3: «In quocumque loco ceciderit [lignum], ibi erit». – Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* II d. 4-5 n. 37 (XVIII 367).